

Відгук
офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
завідувача кафедри географії та методики її навчання
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
Браславської Оксани Володимирівни
на дисертацію
НАДТОКИ ВІКТОРА ОЛЕКСАНДРОВИЧА
«Формування гідрологічних понять у процесі
навчання фізичної географії учнів загальноосвітніх
навчальних закладів»,
поданої до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.02 – теорія та методика навчання (географія)

Відгук позитивний.

Актуальність теми дисертаційного дослідження очевидна. Реформування системи освіти вимагає посиленої уваги до створення умов для розвитку, самоутвердження й самореалізації особистості впродовж життя, що регламентоване в «Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті», підвищення рівня проведення різноманітних форм науково-дослідницької роботи учнів, експериментальних досліджень; засвоєння інновацій. Процес навчання фізичної географії учнів потребує уваги до розвитку та формування їх експериментальних умінь і навичок; здібностей до засвоєння наукових географічних знань; вміння трансформувати їх у життєві компетенції. Тому слід відзначити актуальність опонованого дисертаційного дослідження, яка пов'язана з потребою формування гідрологічних понять в учнів на уроках фізичної географії, формуванням у них мотивації до

природознавчих знань, вмінь і навичок та створенням інтерактивного освітнього середовища як засобу формування визначених характеристик. Рецензована дисертація відповідає паспорту спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (географія).

Як відомо, глибоке вивчення географії передбачає розвиток у кожної особистості таких якостей, які необхідні для ефективного виконання конкретної діяльності в багатьох предметних галузях і, які вміщують знання, навички, засоби мислення, розуміння відповідальності за свої дії. Ознакою сучасної географічної освіти є модернізація знань, подолання протиріччя між стандартизованим навчанням та індивідуальними здібностями кожного, хто вчиться, між постійними досягненнями науки і реальними пізнавальними можливостями учнів, між спеціалізацією навчання і проблемами багатостороннього творчого розвитку особистості. Дисертантом запропоновано розроблені шляхи відбору змісту навчального матеріалу з фізичної географії та визначено їх місце у системі шкільної освіти, що надає роботі вагомості в рамках сучасних науково-педагогічних досліджень. Дисертаційне дослідження Надтоки Віктора Олександровича, безумовно, розкриває одну з проблем, що стосуються загальноосвітньої школи. Розкриваючи актуальність роботи, дисертант слушно будує загальну модель формування географічної компетентності (с.41), що включає такі складові як: наукові географічні факти, географічні уявлення, географічні (гідрологічні) поняття, географічні знання, географічні уміння та навички, а вершиною визначає географічну компетентність.

Дисертаційне дослідження Надтоки В. О. відрізняється чіткою структурою, цілісністю, логічністю викладеного матеріалу. Рецензована робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Автором опрацьовано достатній (216 найменувань) обсяг літературних джерел. Розділи дисертації за змістом логічно взаємопов'язані й підтверджені висновками.

Результати дослідження обраної теми можна вважати достатньою мірою обґрунтованими, оскільки вони базуються на фундаментальних положеннях

сучасної педагогіки, методики навчання, фізичної географії та гідрології, використовують досягнення вітчизняних та зарубіжних науковців у цих галузях, ґрунтуються на авторських методичних підходах.

Обґрунтовуючи актуальність дослідження, Надтока В. О. логічно вибудовує стратегію наукового пошуку, чітко визначає його об'єкт, предмет, мету, завдання, методи та наукову новизну (с. 9-16), в рамках якої вперше проаналізовано зміст гідрологічних понять в основній школі; розроблено алгоритм формування гідрологічних понять; розроблено схему відбору навчальної гідрологічної інформації; визначено психолого-педагогічні умови, що забезпечують ефективне та продуктивне засвоєння гідрологічних понять; розроблено та теоретично обґрунтовано методичну модель формування гідрологічних понять у фізико-географічних курсах основної школи; удосконалено методику застосування понять при формуванні гідрологічних понять у фізико-географічних курсах основної школи; отримали подальший розвиток методичні особливості формування географічних понять в основній школі за рахунок впровадження запропонованої методичної моделі (с. 5–6). Виконано це досить кваліфіковано і з більшістю висновків автора ми погоджуємося.

Автором здійснено детальний аналіз змісту навчального матеріалу з фізичної географії як відповідної науки з метою виокремлення гідрологічних понять, який представлений сьогодні в практиці школи, що сприяло розумінню суті природних явищ, геопросторової організації учнів для усвідомлення ними сутності природничих понять в цілому. Вивчення державних програм та вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів дало змогу авторові з'ясувати, що як правило, курсу фізичної географії відводиться провідна роль у засвоєнні підростаючими поколіннями природознавчої термінології.

В. О. Надтокою встановлено, що у методичному апараті шкільних підручників з географії обмаль завдань експериментального змісту (зокрема з гідрології), що вимагає доопрацювання й удосконалення. До досягнень роботи слід також віднести зроблений дисертантом ретельний огляд еволюції формування гідрологічних понять у системі шкільних курсів фізичної

географії, у якому автор здійснив аналіз філософської та географічної літератури в історичному розрізі, а також психолого-педагогічної та методичної літератури в розрізі проблеми формування понять до тематики дослідження. Все це розкривається автором у першому розділі «Проблема формування гідрологічних понять у педагогічній теорії й практиці». Важливого значення у розділі набуває обґрунтованість наукової розробленості даної тематики, де застосовано різні методологічні підходи до формування навчальних понять в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. У розрізі даного розділу також відображена еволюція методики формування гідрологічних понять у фізико-географічних курсах основної школи. Його логічним завершенням є здійснений дисертантом алгоритм формування гідрологічних понять, що складається з таких етапів: початковий етап (моніторинг – структурування – моніторинг); виділення істотних ознак поняття (індуктивний аналіз – дедуктивний аналіз; етап обробки ознак поняття; етап закріплення поняття (констатація визначення поняття – «фільтрування» поняття); етап створення буквенно-графічної моделі поняття; підсумковий етап; мотиваційний етап.

Науковий інтерес викликає авторська інтерпретація географічних уявлень як чуттєво-наочних образів географічних об'єктів, явищ, процесів, з якими був контакт. Це можуть бути уявлення про будь-який географічний об'єкт, який учні бачили (озеро, річка, океан). Автор переконує, що географічним уявленням притаманна просторовість (с. 43). Це забезпечує виконання загальнодидактичних принципів навчання, які В. О. Надтока розглядає через призму експериментальних досліджень з географії (с. 59). Чільне місце в дослідженні займає визначений автором шаблон «учнівського комплексу» для формування гідрологічних понять, що забезпечує наступність, науковість, системність, наочність, доступність та результативність шкільного навчання географії.

Другий розділ «Методика формування основних гідрологічних понять в шкільних курсах фізичної географії» містить методичні особливості формування гідрологічних понять в різних фізико-географічних курсах та

результати педагогічного експерименту, розробленої автором методичної моделі. Відзначаємо, що всі вони визначені доцільно.

Заслуговує на увагу застосування методів, спрямованих на формування в учнів гідрологічних понять та умінь вчителів пов'язувати більшість питань різних географічних предметів між собою, що, безперечно, надає можливість використовувати отримані знання і практичні навички у майбутній життєдіяльності.

В. О. Надтокою констатовано, що у методиці навчання географії на сучасному етапі її розвитку має у значній мірі здійснюватися моніторинг джерел гідрологічних знань. Відбір гідрологічної інформації має спиратися на структуру певного «фільтру», який, в свою чергу, базуватиметься на методичному ядрі, що буде працювати на основі методичних рекомендацій.

У дисертації (с. 31–35) охарактеризовано психолого-педагогічні умови, що забезпечують ефективне та продуктивне формування гідрологічних понять у курсах основної школи. Ціннісною є розробка Віктором Олександровичем методичної моделі формування гідрологічних понять для фізико-географічних курсів, що базується на основі підходів проблемного, краєзнавчого та особистісно зорієнтованого навчання та принципу блоковості, що є методичною основою для ефективного формування гідрологічних понять в основній школі.

О. В. Надтокою було проведено анкетування вчителів та учнів, внаслідок якого з'ясовано, що більшість респондентів схвально ставляться до запропонованої методики, хоча на нижчому рівні сприймаються завдання в громіздких таблицях (характеристика річок, типи озерних улоговин).

Ми підтримуємо думку автора про те, що найбільший педагогічний ефект від проведення експериментальних досліджень можна дістати тоді, коли підвищення ефективності формування гідрологічних понять у фізико-географічних курсах основної школи здійснюватиметься за умови використання запропонованої методичної моделі навчання. Адже, за наведеними даними використання «учнівського комплексу» дало

очікуваний результат у класах де гідрологічні поняття розглядаються одним блоком, а не підпорядковуються регіональному принципу.

До доробку В. О. Надтоки відносимо його участь у дослідно-експериментальній роботі за темою «Формування гідрологічних понять у процесі навчання фізичної географії в загальноосвітніх навчальних закладах», яка проходила в ЗОШ міста Біла Церква (Додаток С).

Привертає увагу багатий фактичний матеріал, ретельний кількісний аналіз отриманих даних, уміння дисертанта різнобічно інтерпретувати дослідницькі результати. В. О. Надтока детально розкриває дослідницький контекст поставленої проблеми, демонструє належну обізнаність із працями вчених, що стосуються різних аспектів роботи. Привертає увагу значна кількість учасників експериментальної роботи (936 учнів, серед яких 507 в експериментальних класах та 429 у контрольних класах).

Проведене дослідження за темою дисертації є достовірним та обґрунтованим. Дисертація виконана відповідно до тем наукових досліджень лабораторії географічної та економічної освіти Інституту педагогіки НАПН України, яка впродовж 2012 – 2014 рр. досліджувала проблему «Науково-методичні засади формування і реалізації оновленого змісту географічної освіти в основній школі» (номер державної реєстрації 0112U000397). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 5 від 26.04.2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 9 від 27.11.2012 р.). Вірогідність результатів експерименту забезпечується поєднанням кількісного і якісного аналізу емпіричних даних, використанням методів математичної статистики.

Результати дослідження та навчально-методичні матеріали впроваджено у навчально-виховний процес ряду навчальних закладів України, що підтверджено відповідними довідками.

Результати та зміст дисертації опубліковані у 12 публікаціях (8 – одноосібних), з яких 4 – у наукових фахових виданнях з педагогічних наук, що входять до переліку затвердженого Міністерством освіти і науки

України, 2 – у зарубіжних виданнях і виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз та 6 публікацій у матеріалах наукових конференцій та інших виданнях.

Відмічаємо, що зміст автореферату відповідає тексту дисертації.

Таким чином, мета і завдання поставлені в роботі досягнуті. Зміст дисертації повністю висвітлено в публікаціях і авторефераті. Рукопис завершують досить об'ємні додатки, їх зміст ми оцінюємо позитивно.

Слід відзначити графічне оформлення роботи, що сприяє більш чіткому представленню матеріалу і відображає прагнення автора систематизувати основні положення роботи, розкрити їхні взаємозв'язки та внутрішню структуру.

Відзначаючи високий рівень та глибину проведеного В. О. Надтокою наукового дослідження, хочемо висловити деякі зауваження та побажання:

1. На нашу думку, автор не достатньо зосередив увагу на розкритті змісту та форм роботи вчителя географії під час формування гідрологічних понять в учнів різних класів.
2. Вважаємо, що не варто роботу поділяти на таку велику кількість підпунктів, так як багато з них розкривають тотожні теми.
3. Додатки оформлені не за вимогами МОН, безпосередньо, авторську розробку уроку (Додаток А) варто давати посилання в дисертації, а в авторефераті показати її у власному доробку.
4. Вважаємо, що у авторефераті таблиця 1 «Основні показники рівня сформованості гідрологічних понять» не має глибокого змістового навантаження так як не зрозуміло на який рівень знань гідрологічних понять вийшли учні різних класів, які відбулися зміни в кінці експерименту у порівнянні з початковими даними. Варто показати графічне співвідношення зроблених розрахунків.

Проте слід підкреслити, що висловлені зауваження не знижують якості та наукового практичного значення дисертації, носять здебільшого рекомендаційний характер і не впливають на загальний позитивний висновок.

Робота виконана на достатньому науковому рівні, її наукова і теоретична значимість, якість і повнота опису результатів повністю відповідають вимогам до кандидатських дисертацій. Вважаю, що дисертаційна робота «Формування гідрологічних понять у процесі навчання фізичної географії учнів загальноосвітніх навчальних закладів», відповідає сучасним вимогам до робіт такого виду за змістом і науковим рівнем «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор Надтока Віктор Олександрович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (географія).

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор

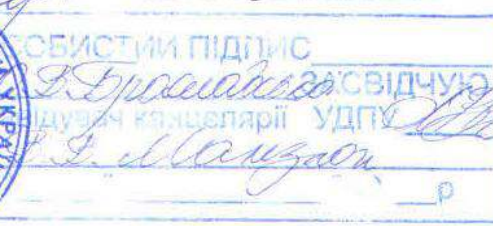
завідувач кафедри географії та

методики її навчання

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

О. В. Браславська

Підпис офіційного опонента

О. В. Браславської затверджую

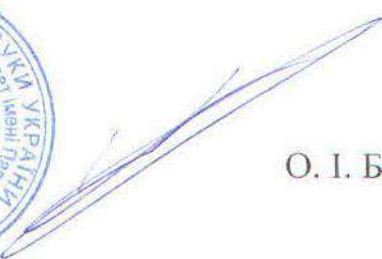
Доктор педагогічних наук, професор

ректор Уманського державного

педагогічного університету

імені Павла Тичини

О. І. Безлюдний